

Пігуль Н.Г.

к. е. н., доцент кафедри фінансів Державного вищого навчального закладу
«Українська академія банківської справи НБУ»

Люта О.В.

к. е. н., доцент кафедри фінансів Державного вищого навчального закладу
«Українська академія банківської справи НБУ»

РОЛЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ У РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. В сучасних умовах ефективний розвиток суспільства може бути забезпечений лише при наявності високого інтелектуального потенціалу нації. На сьогоднішній день успішність функціонування економіки будь-якої країни залежить не стільки від потенціалу природних ресурсів, стільки від якості освіти населення. Рівень розвитку освіти та стан людського капіталу є вирішальним фактором, що впливає на формування соціально-економічних можливостей держави в контексті реалізації інноваційної моделі розвитку економіки України. З цих міркувань особливої актуальності набуває проблема дослідження ролі вищої освіти у забезпеченні інноваційного розвитку економіки країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значна увага фундаментальним питанням інноваційного розвитку економіки України приділена в роботах наступних авторів: В.Александрової, Л. Антонюка, О. Амоші, І. Бланка, С. Галузи, А. Гальчинського, Б. Данилішина, Г. Задорожного, О. Лапка, А. Поручника, П. Перерви, Д. Стеченко, Д. Черваньова. Не зважаючи на велику різноманітність досліджуваних наукових проблем, присвячених інноваційному прогресу, значний обсяг питань, зокрема в частині впливу вищої освіти на активізацію інноваційного розвитку економіки України, залишився маловивченим.

Постановка завдання. З огляду на зазначене, метою представленої статті є дослідження ролі вищої освіти у реалізації інноваційної моделі розвитку

економіки України та обґрунтування можливих напрямків активізації інноваційної діяльності на основі створення науково-виробничого комплексу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Світова практика свідчить, що понад 50 % зростання ВВП на душу населення забезпечується підвищенням продуктивності праці, освіченістю, кваліфікацією і фаховими навичками громадян. Ключове місце у забезпеченні ефективного розвитку економіки країни займає вища освіта, яка може надати національній економіці більш широкий потенціал для реагування на різноманітні національні потреби з точки зору наукових досліджень та інновацій.

Попит на спеціалістів з вищою освітою зростає, що обумовлено наступними факторами: поступовим збільшенням обсягів виробництва, яке вимагає кваліфікованих фахівців різних напрямків; прагненням отримати глибокі професійні знання; розумінням того, що освіта є важливим чинником досягнення високого рівня добробуту та відповідного соціального статусу. В результаті впливу зазначених факторів підвищується питома вага населення, яке має вищу освіту (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл населення у віці 10 років і старші, яке має освіту [6]

Показники	1959	1970	1979	1989	2001
Всього, млн. осіб	33,9	39,6	42,5	43,9	43,7
з них мають освіту, %:					
повну вищу	2,1	4,0	6,5	9,5	12,9
базову вищу	–	–	–	–	0,7
неповну вищу	5,5	7,9	11,9	17,9	17,7
повну загальну середню	6,4	13,8	22,5	28,5	34,9
базову загальну середню	23,3	23,6	22,2	17,2	16,0
початкову загальну	29,9	27,8	25,2	20,2	14,2

Так, за даними перепису населення у 1959 році переважна більшість населення – 29,9 % – мало початкову загальну освіту та 23,3 % – базову загальну середню освіту. Вищу освіту в зазначеному році мали лише 2,1 % населення. Протягом досліджуваного періоду 1959-2001 рр. ситуація

кардинально змінилася. Серед загальних тенденцій можна відмітити зменшення питомої ваги осіб, які отримали початкову загальну та базову загальну середню освіту і зростання частки населення, що отримало повну загальну середню, неповну вищу та повну вищу освіту. У 2001 році питома вага осіб, які мали повну вищу освіту збільшилася майже в 6 разів і становила 12,9 %. Аналогічна тенденція характерна і для періоду останніх 10 років, про що свідчать дані представлені на рис.1, на якому наведена динаміка зростання кількості студентів вищих навчальних закладів III-IV ступенів акредитації.

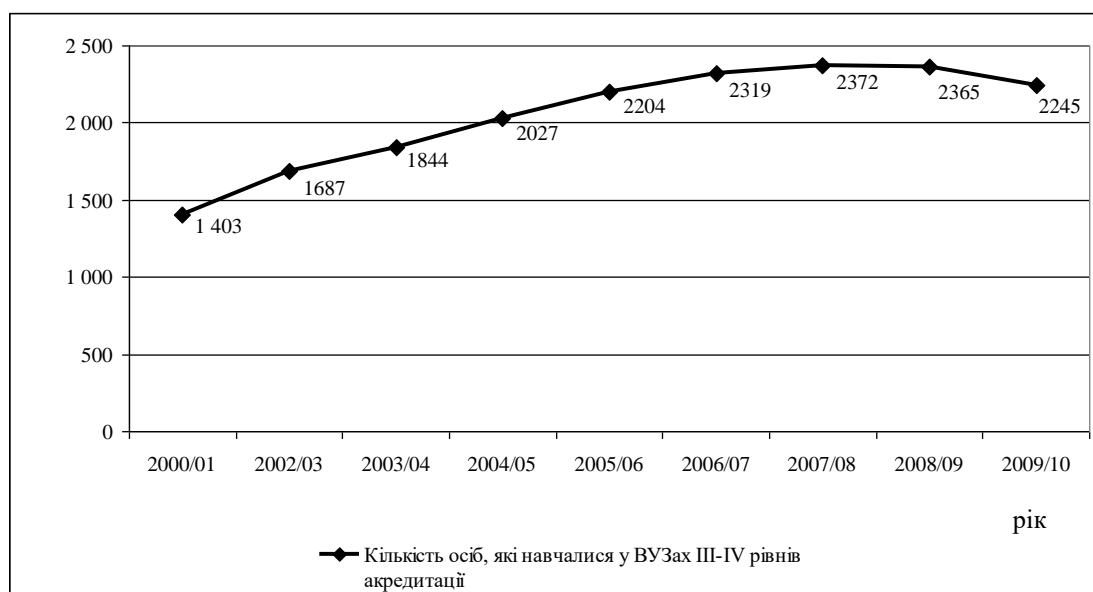

Рис. 1. Кількість студентів вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації [7]

Підготовкою кваліфікованих фахівців здатних до творчої праці, професійного розвитку, мобільності в освоєнні та впровадженні новітніх наукомістких і інформаційних технологій займаються вищі навчальні заклади України III-IV ступенів акредитації, кількість яких за період 2000-2010 рр. має тенденцію до збільшення (рис. 2).

Характерною ознакою діяльності сучасних вищих навчальних закладів є єдність соціального, економічного та наукового середовища, які на основі системності та взаємодії формують певний інтегральний результат, що виявляється у процесах удосконаленого відтворення суспільства.

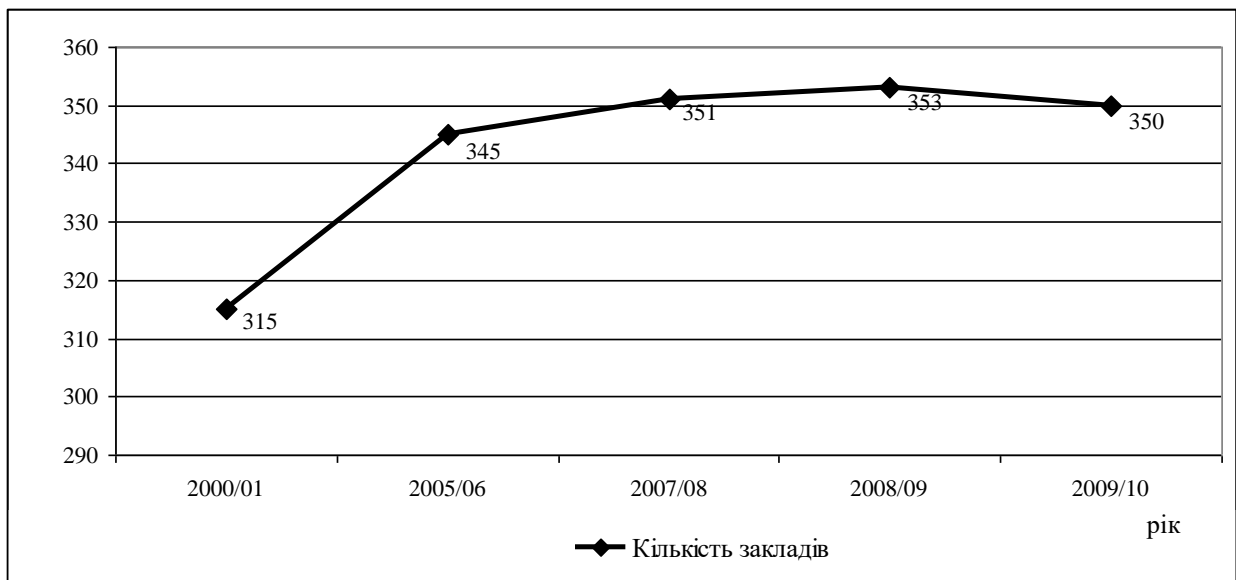

Рис. 2. Кількість вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації [7]

В даному контексті необхідно зазначити, що особливо важливого значення набуває підготовка наукових кадрів, яка здійснюється вищими навчальними закладами України та забезпечує розвиток науки та інновацій в державі (табл. 2).

Таблиця 2

Чисельність осіб, які навчалися в аспірантурі та докторантурі у вищих навчальних закладах (на початок навчального року), тис. осіб [6]

Напрямок підготовки наукових кадрів	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/2010
Аспірантура	30	31	32	33	34
Докторантура	1	1	1	1	1

За даними Державного комітету статистики України чисельність осіб, які навчалися в аспірантурі у вищих навчальних закладах протягом 2005 – 2010 років збільшилася на 4 тис. осіб, а чисельність осіб, що навчалися в докторантурі залишається незмінною на рівні 1 тис. осіб. Отже, наведені дані демонструють існування необхідних передумов здійснення ефективної наукової діяльності вищими навчальними закладами України.

Слід зазначити, що наукова діяльність повинна бути поєднана з інноваційною діяльністю, яка представляє собою процес, пов'язаний із створенням нових продуктів у сфері техніки, технологій, організації праці чи управління, заснований на використанні досягнень науки та передового досвіду і забезпечує якісно нове підвищення ефективності виробничої системи або якості продукції. На Всесвітньому економічному форумі 2009-2010 рр. було зазначено, що Україна за фактором «здатності до інновацій» отримала у рейтингу форуму одну з найвищих позицій – 32. Така позиція у рейтингу свідчить про потенційну спроможність країни здійснювати розробку та впровадження нововведень, тобто про наявність національного інноваційного потенціалу, який виступає важливим фактором успішної адаптації України до глобального економічного простору [8].

На нашу думку, науковий сектор в системі вищої освіти науки має всі можливості взаємодіяти з іншими секторами економіки і сприяти забезпеченню реалізації інноваційної моделі розвитку держави.

Ефективність наукової діяльності у вищих навчальних закладах залежить від обсягу її фінансування. На сьогоднішній день основним джерелом фінансування здійснення наукових досліджень в сфері вищої освіти є бюджетні кошти. Однак, обсяг бюджетних ресурсів є недостатнім і має тенденцію до зменшення (табл. 3).

Отже, в умовах, що склалися вищі навчальні заклади зіткнулися з проблемою залучення додаткових фінансових ресурсів для проведення фундаментальних та прикладних досліджень. На нашу думку, вирішення зазначеної проблеми можливе за умови створення відповідної організаційної моделі функціонування вищого навчального закладу, що дозволить ефективно поєднати освітню, науково-дослідну та інноваційну діяльність. В рамках формування науково-інноваційної діяльності вищих навчальних закладів необхідно перейти від класичної схеми «освіта + наука» до схеми «освіта + наука + інноваційний бізнес». Успішне виконання даного завдання можливе за умови створення науково-виробничого комплексу, головним учасником якого

повинен стати заклад вищої освіти.

Таблиця 3

**Фінансування за рахунок коштів Державного бюджету України
науково-дослідницької діяльності у вищих навчальних закладах та
наукових установах у 2007-2009 рр. [2]**

Найменування видатків	% видатків у загальній сумі видатків Державного бюджету України		
	2007	2008	2009
Фундаментальні дослідження у вищих навчальних закладах та наукових установах	0,0851	0,0573	0,0543
Прикладні дослідження і розробки за напрямками науково-технічної діяльності у вищих навчальних закладах та наукових установах	0,0773	0,0761	0,0758
Наукові та науково-технічні розробки за державними цільовими програми і державними замовленнями	0,0087	0,0065	0,0082
Фінансова підтримка розвитку інфраструктури у сфері наукової діяльності	0,0065	0,0131	0,0019

У розвитку кооперації науки і виробництва можна виділити декілька етапів.

Перший етап (1918-1929 рр.) пов'язаний з існуванням системи, яка складалася із трьох ланок: заклади загальнонаукового профілю, що були зосереджені в університетах; організації, що здійснювали прикладні дослідження і розробки і входили до складу виробничих об'єднань; інститути науково-технічного управління, які забезпечували зв'язок фундаментальних і прикладних досліджень. Специфічною ознакою даного етапу було те, що саме вищі навчальні заклади виступали провідною ланкою даної системи, а виробничі утворення – лише допоміжною.

Другий етап (1929 – поч. 70-х рр.) характеризувався багатоланковою організацією галузевої науки. На цьому етапі освітні заклади втрачають свою ключову роль, а на перше місце виходять науково-дослідницькі інститути, проектні організації, які займалися дослідженням та удосконаленням окремих

фаз виробництва.

Слід відмітити, що на третьому етапі (70-90 рр). відбулося створення нових інтеграційних формувань на базі поєднання діяльності вищих навчальних закладів, промислових підприємств та науково-дослідницьких організацій. Структура даних формувань була представлена наступними формами об'єднань: «вищий навчальний заклад – науково-дослідницький інститут – підприємство», «вищий навчальний заклад – науково-дослідницьке об'єднання», «кафедра – базове підприємство» [1].

Сучасний науково-виробничий комплекс повинен представляти собою об'єднання, до складу якого входять вищий навчальний заклад та його стратегічні партнери, що взаємодіють між собою через науково-інноваційний центр. Метою діяльності зазначеного об'єднання є розробка і реалізація освітніх та інвестиційно-інноваційних програм, спрямованих на підвищення якості освіти, забезпечення ефективності виробництва відповідно до сучасних вимог розвитку економіки.

Слід зазначити, що на ефективність формування науково-виробничого комплексу впливають ряд факторів: рейтинг вищого навчального закладу; науково-інноваційний потенціал та технічне забезпечення вищого навчального закладу; наявність та реалізація регіональних програм розвитку економіки.

Схематично склад науково-виробничого комплексу може бути представлений у наступному вигляді (рис. 3).

В науково-виробничому комплексі можна виділити три взаємопов'язаних структурних елемента: вищий навчальний заклад, науково-інноваційний центр, стратегічні партнери.

Основними завданнями вищого навчального закладу в структурі науково-виробничого комплексу є: надання якісних знань; розробка та впровадження сучасних форм, методів та технологій навчання; створення організаційних основ підготовки студентів до проведення самостійної науково-дослідницької роботи; адресна підготовка спеціалістів для підприємств різних галузей.

Рис. 3. Схема структурних елементів науково-виробничого комплексу

Науково-інноваційний центр повинен виконувати функції, пов'язані з інноваційною діяльністю в сфері науки, наукоємного виробництва, сертифікації, сприяння розвитку інформаційної інфраструктури підтримки науково-інноваційної діяльності вищого навчального закладу. Стратегічні партнери залучаються у склад науково-виробничого комплексу на основі двосторонніх договорів про співробітництво та спільної реалізації комплексних проектів.

Діяльність науково-виробничого комплексу повинна здійснюватися на основі наступних принципів:

- єдності наукового та освітнього процесів і їх спрямованість на реалізацію моделі інноваційного розвитку країни;
- оптимального поєднання бюджетного фінансування та самофінансування;
- розвитку науково-технічного потенціалу;

- різноманітності форм, способів та умов виконання освітніх, наукових і інноваційних програм.

Висновки з даного дослідження. За умов, коли ступінь розвитку й динамізму науково-технічної сфери визначає конкурентоспроможність країни на міжнародних ринках в довгостроковій перспективі, значно актуалізується потреба в активізації інноваційної діяльності в країні. Важливу роль в забезпеченні реалізації інноваційної моделі розвитку України відіграє вища освіта, оскільки саме вищі навчальні заклади забезпечують підготовку висококваліфікованих фахівців, професійно-кваліфікаційні характеристики яких відповідають потребам соціально-економічного розвитку суспільства. Ефективний розвиток інноваційної моделі економіки України можливий за рахунок об'єднання наукового і освітнього потенціалів закладів вищої освіти на основі створення науково-виробничий комплексу, діяльність якого спрямована на підвищення якості освіти, забезпечення ефективності виробництва відповідно до сучасних вимог розвитку економіки

Література

1. Голенков В. А. Управление качеством образовательно-научной деятельности на основе создания учебно-научно-производственных комплексов / В. А. Голенков, Ю. С. Степанов // Управление общественными и экономическими системами [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://bali.ostu.ru/umc/z012003.php> – Назва з екрана.
2. Подлесна В. Г. Бюджетно-податкові засоби стимулювання інноваційної діяльності [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://lib.academy.sumy.ua/library/Article/Podlesna_2.pdf – Назва з екрана.
3. Про вищу освіту : Закон України від 17.01.2002 № 2984-III / Верховна Рада України. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2984-14> – Назва з екрана.

4. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 № 40-IV / Верховна Рада України. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=40-15> – Назва з екрана.
5. Скубашевська О. Необхідність і реалії інноваційного розвитку освіти / О. Скубашевська // Вища освіта України. – 2007. – № 3. – С. 30–38.
6. Соціальні індикатори рівня життя населення. Статистичний збірник. // Державний комітет статистики. – 2010. – 203 с.
7. Україна в цифрах 2009. Статистичний збірник. // Державний комітет статистики. – 2010. – 258 с.
8. Хименко О. Ефективна реалізація інноваційного потенціалу України – шлях до інтеграції у світову економіку. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.in.gov.ua/files/content/487598435730824759328753982.pdf> – Назва з екрана.

Пігуль Н.Г., Люта О.В.

РОЛЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ У РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Анотація. В статті досліджено роль вищої освіти в забезпеченні реалізації інноваційної моделі економіки України. З метою активізації інноваційної діяльності авторами обґрунтовано доцільність створення науково-виробничого комплексу, основною складовою якого є вищий навчальний заклад.

Ключові слова: вища освіта, інноваційна модель розвитку, вищі навчальні заклади, науково-виробничий комплекс.

Пігуль Н.Г., Люта О.В.

РОЛЬ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В РЕАЛИЗАЦИИ ИННОВАЦИОННОЙ МОДЕЛИ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

Аннотация. В статье исследована роль высшего образования в реализации инновационной модели развития экономики Украины. С целью активизации инновационной деятельности авторами обоснована

целесообразность создания научно-производственного комплекса, основной составляющей которого является высшее учебное заведение.

Ключевые слова: высшее образование, инновационная модель развития, высшие учебные заведения, научно-производственный комплекс.

Pigul N.G., Liuta O.V.

THE ROLE OF HIGHER EDUCATION IN THE REALISATION OF INNOVATIVE MODEL OF ECONOMY OF UKRAINE DEVELOPMENT

Summary. In the article the role of higher education in the realization of innovative model of economic development of Ukraine is investigated. With the purpose of innovative activity acceleration the feasibility of scientific-industrial complex creation is proved by the authors. Higher educational establishment has to be the main part of the scientific-industrial complex.

Key words: higher education, innovative model of economic development, higher educational establishment, scientific-industrial complex.

Пігуль Н.Г. Роль вищої освіти у реалізації інноваційної моделі розвитку економіки України / Н.Г. Пігуль, О.В. Люта // Інноваційна економіка. – 2011 – № 1 (20). – С. 13–18.